

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЛІНГВІСТИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кафедра психології і туризму

Курсова робота

з загальної психології

на тему: «Особливості розвитку емоційного інтелекту у юнаків в залежності від стилю батьківської поведінки»

здобувач вищої освіти
групи Пс 02-21
факультету туризму, бізнесу і психології
спеціальності 053 Психологія
освітньої програми
Практична психологія

Чмихало Олег Олександрович

Науковий керівник:
доц, Кучеровська Н. О.

Національна шкала _____
Кількість балів _____
Оцінка ЄКТС _____

Члени комісії: _____ д. психол. наук, проф. Бондаренко О.Ф.
(підпис)

_____ канд. психол. наук, доц. Федько С.Л.
(підпис)

_____ канд. психол. наук, ст. викл. Зінченко О.В.
(підпис)

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНИЙ ОГЛЯД ПРОБЛЕМИ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ	5
1.1. Теорії емоційного інтелекту	5
1.2. Типи поведінки батьків, що спряють та перешкоджають формуванню емоційного інтелекту дитини	16
ВИСНОВКИ ДО ПЕРШОГО РОЗДІЛУ	23
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ НАЯВНОСТІ ТА ХАРАКТЕРУ ВПЛИВУ РІЗНИХ ТИПІВ БАТЬКІВСЬКОЇ ПОВЕДІНКИ НА ЕМОЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЮНАКІВ	25
2.1. Дизайн та методи дослідження	25
2.2. Результати емпіричного дослідження та їх інтерпретація	27
ВИСНОВКИ ДО ДРУГОГО РОЗДІЛУ	36
ВИСНОВКИ	37
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	38

ВСТУП

Актуальність

Емоційний інтелект – відносно нова тема в психологічній науці, яка тим не менш встигла отримати заслужене визнання та привернути інтерес дослідників. Історія дослідження емоційного інтелекту довга. Як термін «емоційний інтелект» виокремлювався із соціального та особистісного інтелектів, однак зараз він вважається окремою одиницею.

Серед дослідників, що займаються темою можна виділити Джона Меєра, Девіда Карузо та Пітера Саловея, Рувена Бар-Она та Деніела Гоулмана. Найпопулярніші та визнані теорії емоційних інтелектів належать саме їм. Багатьма вченими та психологами ЕІ вважається одним із основних факторів життєвого успіху.

Так як ця частина людської особистості є досить складним утворенням, фактори що впливають на нього як фасилітуючи так і пригнічуючи є теж різноманітними. Однак, одним із найважливіших факторів успішного розвитку високого ЕІ дитини і як наслідок його довершення в подальшому житті є наявність такого у батьків.

В цій роботі ми розглянемо як феномен емоційного інтелекту в цілому, його теорії та підходи до вивчення, так і те, яким саме чином батьки впливають на розвиток емоційного інтелекту своїх дітей

Мета дослідження – дослідити наявність та характер впливу батьківської поведінки на емоційний інтелект юнака.

Об'єкт дослідження – емоційна сфера особистості.

Предмет дослідження – емоційний інтелект юнаків.

Завдання дослідження:

1. Зробити огляд досліджень у вітчизняній і зарубіжній психологічній науці особливостей емоційного інтелекту в юнацькому віці.
2. Проаналізувати вітчизняну і зарубіжну літературу з питань впливу стилей батьківської поведінки на емоційний розвиток юнаків.
3. Розробити дизайн та провести емпіричне дослідження особливостей розвитку емоційного інтелекту у юнаків, в залежності від типу батьківської поведінки.

Методи дослідження:

«Діагностика емоційного інтелекту» (Н. Холл), «Поведінка батьків і ставлення підлітків до них» (Е. Шафер)

Експериментальна база.

Дослідження проводилось на базі Київського Національного Лінгвістичного Університету. В дослідженні брали участь 30 студентів з першого по четвертий курси.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНИЙ ОГЛЯД ПРОБЛЕМИ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ

1.1. Теорії емоційного інтелекту.

Емоційний інтелект, це відносно новий термін в психологічній науці, який тим не менш має свою історію зародження та швидкого розвитку.

У 20-му столітті в психології домінантною була важливість когнітивного інтелекту. Однак той факт, що показники IQ, як предиктори академічного чи професійного успіху не завжди є точними, ставали все більш і більш очевидними. Все почалось із розвитку Едвардом Торндайком поняття соціального інтелекту в 1920 році, як здатності ладити з іншими людьми. В 1940 році Девід Векслер пояснив вплив не-інтелектуальних факторів на інтелектуальну поведінку в подальшому додавши, що існуючі на той час моделі інтелекту не є повноцінними, якщо ми не можемо повністю описати і пояснити ці фактори. В п'ятдесятих роках Абрахам Маслоу звернув увагу на способи побудови емоційної стійкості. В 1970-х роках Говард Гарднер запропонував свою теорію множинного інтелекту, в яку він включив музично-ритмічний, візуально-просторовий, вербально-мовний, логіко-математичний, тілесно-кінестетичний, міжособистісний, внутрішньоособистісний та натуралістичний інтелекти. Він запропонував підхід, що відмовлявся від інтелекту, як окремого загального вміння. Вперше термін **емоційний інтелект** з'являється в докторській дисертації Вейна Пейна в 1985 році. У 1990 році психологи Пітер Саловей та Джон Майер опублікували свою знакову статтю "Емоційний інтелект" у журналі *Imagination, Cognition, and Personality*. В 1995 концепт був популяризований психологом та науковим журналістом Деніелом Гоулманом, після чого він продовжив привертати увагу публіки, та вийшов за рамки психології, перетворившись на об'єкт цікавості бізнесу та освіти. [1;5]

Отже, в сучасній науці найбільшого поширення отримали теорії емоційного інтелекту:

1. Модель емоційного інтелекту Меєра-Саловея-Карузо (модель здібностей)
 2. Змішана модель емоційного інтелекту Деніела Гоулмана
 3. Теорія соціального та емоційного інтелектів Рувена Бар-Она
- Розглянемо їх більш детально.

Чотирьох-гілкова модель емоційного інтелекту Джона Меєра, Девіда Карузо та Пітера Саловея. Згідної їх теорії існує чотири стадії (гілки) розвитку емоційного інтелекту (чотири групи навичок вирішення проблем), освоюючи кожен з яких людина розвиває нові навички, що є необхідними для емоційної регуляції особистості: від найбільш простих вмінь роботи з емоціями, до складніших. [7]

Перша і найбільш базова гілка – сприйняття емоцій.

За Чотирьох-ступеневою моделлю стадія Сприймання відображає найбільш базовий аспект емоційного інтелекту, так як вона уможлиблює інші, складніші аспекти.

Д. Мейєром, Д. Карузо та П. Саловеєм була розроблена таблиця із відповідними вміннями, що входять в кожен групу.

До першої гілки входять:

1. Вміння виявляти оману чи нечесність через вираз обличчя під час переживання емоцій.
2. Вміння відрізнити точність і неточність в передачі емоції через вираз обличчя.
3. Вміння розуміти відмінності проявів емоцій, залежно від культурного та ситуативного контексту.
4. Вміння точно виражати конкретну емоцію в підходящий для цього момент
5. Вміння сприймати емоційне наповнення в музиці, мистецтві та оточенні.
6. Вміння користуватись емоційними сигналами, мімікою, поведінкою та мовою інших людей для сприйняття їхніх емоцій.

7. Вміння використовувати фізичні стани, почуття та думки інших людей для сприйняття їхніх емоцій.

Друга гілка – направлення мисленнєвого процесу через використовуючи емоції. Загально, П. Саловей та Д. Грювал озвучують її суть у вмінні використовувати емоції з метою полегшення когнітивної діяльності та вирішення завдань.

Ця стадія характеризується наступним чином:

1. Вміння обирати проблеми для вирішення базуючись на тому, як емоційний стан, який людина переживає може вплинути на когнітивні процеси цієї людини.
2. Вміння створювати різні точки зору, як частина когнітивного процесу, через використання перепадів настрою.
3. Вміння мислити переважно через перенаправлення уваги, базуючись на поточних відчуттях.
4. Вміння співвідноситись із досвідом іншої людини через генерацію необхідних емоцій.
5. Вміння використовувати емоцій як допоміжний інструмент судження та запам'ятовування.

Третя гілка – розуміння емоцій. П. Саловей та Д. Грювал характеризують її як здатність помічати навіть найменші відмінності між різноманітними емоціями та розуміти мову емоцій. Наприклад, як радість відрізняється від екстазу. Здатність помічати і описувати те, як емоції розвиваються в часі, наприклад як шок може перерости в тугу.

1. Вміння помічати культурні відмінності, що стосуються оцінювання емоцій.
2. Вміння розуміти як людина почуватиметься в майбутньому, або під впливом певних обставин. Афективне прогнозування (Affective forecasting).

3. Вміння впізнавати вірогідні переходи між емоціями. Приклад: перехід від злості до задоволення.
4. Вміння розуміти комбінації емоцій та складні емоції.
5. Вміння розрізняти настрій та емоції.
6. Вміння давати оцінку ситуаціям, що схильні викликати емоції.
7. Вміння визначати передумови, значення та наслідки емоцій.
8. Вміння називати емоції та помічати взаємозв'язки між ними.

Четверта – управління своїми емоціями та емоціями інших людей. Як це може бути зрозуміло по назві, четверта гілка вмінь визначає вміння не втрачати контроль над власними емоціями та корегувати власні емоції таким чином, аби вплинути на інших (П. Саловей та Д. Грювал)

1. Вміння досягати бажаного результату діяльності через управління емоціями інших людей.
2. Вміння досягати бажаного результату діяльності через управління власними емоціями.
3. Вміння давати оцінку стратегіям, направленим на підтримання, зниження або посилення емоційного реагування.
4. Вміння слідкувати за емоційним реагуванням з метою детермінації його обґрунтованості.
5. Вміння взаємодіяти із корисними емоціями та ігнорувати шкідливі.
6. Вміння залишатись готовим до приємним та неприємних почуттів та до того, яку інформацію вони передають. [6]

Цікаво, що в своїх ранніх роботах Д. Мейєр та П. Саловей говорили про емоційний інтелект наступним чином: “Ми визначаємо емоційний інтелект як частину соціального інтелекту, що передбачає здатність відстежувати власні почуття та емоції, розрізняти їх і використовувати цю інформацію для керування своїм мисленням і діями та діями”. Пізніше вчені визначають емоційний інтелект як «Здатність обґрунтовано міркувати за допомогою емоцій та інформації, пов'язаної з емоціями і використовувати емоції для покращення

мислення». [6] Ціллю розвитку емоційного інтелекту індивіда є досягнення необхідних та бажаних емоційних станів та вміння спрямовувати керувати емоційними станами інших людей.

В наступних роботах Д. Мейер, П. Саловей та Д. Карузо також додають, що емоційний інтелект перебуває у позиції відмінній від схожості чи несхожості до Соціального чи Особистісного інтелектів. Вони вважають, що існує група інтелектів, членом якої є і Емоційний інтелект. З іншої сторони, аби в повній мірі зрозуміти Емоційний інтелект вони порівнюють його із іншими двома.

Для цього Д. Мейер, П. Саловей та Д. Карузо використовують визначення цих типів інтелектів, в яких Особистісний інтелект виступає як «Здатність міркувати про особистість - як нашу власну, так і особистості інших, в тому числі про мотиви та емоції, думки та знання, плани та стилі дії, а також про усвідомленість та самоконтроль». [6]

Він є вирішальним фактором саморозвитку, ефективної особистісної діяльності та є необхідним для бажаної взаємодії з іншими людьми.

Соціальний інтелект, в свою чергу, визначається як «Здатність розуміти соціальні правила, звичаї та очікування, соціальні ситуації та соціальне середовище, а також розпізнавати здійснення впливу та влади в соціальних ієрархіях. ієрархії. Це також включає розуміння внутрішньо- та міжгрупових відносин». [6]

Соціальний інтелект необхідний під час входження в бажану індивідом групу та аби залишитись частиною цієї групи, а також, щоб розвивати репутацію групи необхідним чином.

Д. Мейер, П. Саловей та Д. Карузо зробили висновок, що прояв Емоційного інтелекту певною мірою не залежить від прояву Соціального чи Особистісного. Людина може розуміти соціальну ієрархію в групі, членом якої вона є, але не вміти контролювати прояви власних емоцій. Однак, частіше люди використовують ці типи інтелектів в переплетінні, що робить їх пов'язаними на більш глобальному рівні. Наприклад четверта гілка, що включає вміння

управляти іншими за посередництва емоцій передбачає перебування людини в групі та її соціальну взаємодію.

Дослідження М. Бракетта, Д. Мейєра та Р. Ворнер показало, що в чоловіків низький рівень розвитку емоційного інтелекту корелює із більшою залученістю в потенційно небезпечні для здоров'я заняття, такі як надмірне вживання алкоголю, вживання наркотиків та девіантна поведінка, порівняно із жінками. Також, згідно з цим же дослідженням, чоловіки із низьким ЕІ мають гірші стосунки з однолітками та гірше встановлюють важливі соціальні зв'язки [17]

Розвиваючи свою теорію вчені розробили тест Мейєра-Саловея-Карузо з діагностики емоційного інтелекту (MSCEIT), який тестує розвиток усіх чотирьох гілок-вмінь емоційного інтелекту, зазначених в теорії. Тест MSCEIT - це 40-хвилинне завдання, яке можна виконати або на папері, або на комп'ютері. MSCEIT тестує здібності людини в кожній з чотирьох гілок, а потім генерує бали. Центральне місце в моделі чотирьох гілок займає ідея про те, що емоційний інтелект вимагає узгодження з соціальними нормами.

Теорія емоційного інтелекту Деніела Гоулмана. Д. Гоулман зіграв велику роль в популяризації теми, відтак він розвинув теорії Д. Мейєра та П. Саловея. Саме тому можна буде помітити схожість, між теоріями цих вчених, власне, як і схожість між усіма теоріями емоційного інтелекту, адже вони є просто різними підходами до пояснення одного і того ж цікавого феномену. В своїй теорії він запропонував п'ять характеристик, які формують емоційний інтелект:

1. Самоусвідомлення – Знання власних емоцій. Д. Гоулман вважає це основою емоційного інтелекту, відповідно кожна наступна характеристика формується і розвивається залежно від Самоусвідомлення особистості. З іншої сторони, невміння розпізнавати власні почуття може зробити індивіда жертвою власних емоційних реакцій. Люди, впевненіші в тому, що вони відчувають краще управляють різноманітними сферами свого життя: від подружжя до вибору професії. Д. Гоулман віддає перевагу терміну «Самоусвідомлення» в значенні постійної уваги направленої на внутрішній стан індивіда. Таким чином розум (mind) безпосередньо

спостерігає і аналізує власний досвід, включно з емоціями. Самоусвідомлення не можна плутати із захопленням уваги емоціями. Радше, це підтримка нейтрального стану самоспостереження, навіть за наявності бурхливих емоцій. Самоусвідомлення є фундаментом психологічного інсайту.

2. Управління емоціями – здатність справитись з емоціями, аби їх вираження було прийнятним в певній ситуації. Пов'язане із самоусвідомленням це вміння також передбачає можливість навчіння.

Контроль над емоціями, що викликають дистрес, вважається важливим фактором емоційного добробуту.

3. Здатність до самомотивації. Емоційний самоконтроль включає в себе вміння стримувати імпульсивні пориви та відтягувати момент задоволення.

В теорії Д. Гоулмана мотивація розглядається не в звичному нам розумінні, Він вважає універсальним вміння використовувати власні емоції для досягнення цілей.

4. Розуміння чужих емоцій, а іншими словами – емпатія. Емпатичні люди здатні вловлювати навіть найменші сигнали, що сигналізують про чужі потреби бажання чи думки.

5. Управління відносинами. Це соціальна навичка, яка, тим не менш, залежить від уміння управляти саме емоціями інших людей.

Варто згадати, що Д. Гоулман в своїй теорії Емоційний інтелект як таку модель, що має сприятливий вплив на ефективність управлінської діяльності [4]

Більш того, у своїй книзі “Working with emotional intelligence” Д. Гоулман детальніше описав структуру та природу взаємозв'язків цих 5-ти навичок, в контексті праці.

Перш за все, він вважає їх незалежними, так як кожна робить свій унікальний внесок у виконання роботи. Одночасно вони є взаємозалежними, так як кожна з них певною мірою спирається на інші, що виливається в подекуди сильній взаємодії. Вони мають ієрархічну структуру, тобто вибудовуються одна

на одній. Наприклад самосвідомість має вирішальне значення для розвитку саморегуляції та емпатії, саморегуляція та самосвідомість сприяють мотивації, а для розвитку соціальних навичок важливі всі чотири складові. Також він вважає, що навички емоційного інтелекту необхідні, але наявність базових не гарантує їх подальший розвиток, або прояв компетентностей, що з ними асоціюються, таких як співпраця, або лідерство. Особиста зацікавленість, або клімат організації, які є безпосередньо непов'язаними факторами, також можуть бути визначними в прояві компетентностей емоційного інтелекту. І нарешті, вони є загальними. В згаданій книзі вказано, що навички емоційного інтелекту можуть бути використаними на будь якому робочому місці, однак, різні позиції можуть потребувати різних навичок. В контексті нашої курсової роботи, можемо перекласти це, як універсальність корисності Емоційного інтелекту, як частини людської особистості, по відношенню до різних життєвих умов та ситуацій.

В цій же книзі, він розширяє поняття Самоусвідомлення (самосвідомість), Саморегуляція, Соціальна свідомість та Управління стосунками, чітко оформлюючи їх склад.

Самоусвідомлення – емоційна свідомість, точне самооцінювання, впевненість у собі.

Саморегуляція – емоційний самоконтроль, прозорість, адаптивність, орієнтація на досягнення, ініціативність, оптимізм

Соціальна свідомість – емпатія, організаційна обізнаність, орієнтація на надання послуг

Управління стосунками – розвиток інших, надихаюче лідерство, каталізатор змін, вплив, управління конфліктами, командна робота та співпраця. [3]

Теорія соціального та емоційного інтелектів Рувена Бар-Она. Теорія Рувена Бар-Она відрізняється за кількістю компонентів, що складають Емоційний інтелект та їх якістю.

Згідно з його моделлю емоційний інтелект це «комплекс взаємопов'язаних емоційних і соціальних компетенцій, навичок і фасилітаторів, які визначають, наскільки ефективно ми розуміємо і виражаємо себе, розуміємо інших і

взаємодіємо з ними, а також справляємося з повсякденними вимогами, викликами і тиском» [1].

Емоційні та соціальні компетенції, навички та фасилітатори, до яких звертаються у визначенні, в моделі Бар-Она об'єднуються в п'ять глобальних факторальних груп. Кожна з них містить низку тісно пов'язаних між собою компетенцій, навичок та фасилітаторів, загальною кількістю в 15 штук.

1. Інтраперсональна група – Самоусвідомлення і Самовираження

- a) Самоповага – здатність чітко й точно сприймати, розуміти і приймати себе.
- b) Емоційне самоусвідомлення – здатність усвідомлювати та розуміти власні емоції.
- c) Асертивність – здатність конструктивно та ефективно виражати свої почуття та себе.
- d) Незалежність – вміння покластися на самого себе і бути вільним від емоційної залежності від інших людей.
- e) Самоактуалізація – прагнення реалізувати власний потенціал та досягти цілей.

2. Інтерперсональна група – Соціальне усвідомлення та міжособистісні стосунки

- a) Емпатія – вміння усвідомлювати та розуміти почуття інших людей
- b) Соціальна відповідальність – вміння ідентифікувати (пов'язувати) себе із власною соціальною групою та взаємодіяти та взаємодопомагати іншим.
- c) Міжособистісні стосунки – вміння ладити з іншими та налаштовувати взаємовигідні стосунки.

3. Управління стресом – Емоційне управління та регуляція

- a) Толерантність до стресу – вміння ефективно та конструктивно справлятися із власними емоціями.
- b) Контроль імпульсів – вміння ефективно та конструктивно контролювати власні емоції.

4. Адаптивність – Здатність справитись із змінами

- a) Оцінка дійсності – здатність об’єктивно звіряти власне мислення і почуття із зовнішньою реальністю.
- b) Гнучкість – вміння адаптовувати та пристосовувати власне мислення та почуття до нових ситуацій.
- c) Рішення проблем – вміння ефективно вирішувати проблеми особистісного та міжособистісного характеру.

5. Загальний настрій – Самомотивація

- a) Оптимізм – здатність дивитись на життя з ліпшої сторони (бути позитивним).
- b) Щастя (радість) – вміння бути задоволеним життям в загальному, іншими та собою [2].

Рувен Бар-Он вважає, що емоційний інтелект це якість, яку людина може розвинути. Більш того розвивається вона майже безперервно починаючи із дитинства до приблизно сорока років [13]. Також розвиток може бути результатом різноманітних тренінгів та програм. Цікаво, що одне Шведське дослідженні [14], в якому брало участь 29 учасників, яких навчали технікам, що мали б посилити їх емоційний інтелект, показало, що найбільший приріст емоційного інтелекту був у тих учасників, вхідний ЕІ яких був найменшим. Це особливо важливо і заохочуюче, адже саме люди із низьким емоційним інтелектом потребують його покращення більше всього.

В одному із своїх досліджень [15] Р. Бар-Он, що емоційний інтелект впливає на суб’єктивне відчуття добробуту, яке було визначене як стан задоволення власним здоров’ям та собою, близькими міжособистісними стосунками та родом занять і прибуками. Результати дослідження показали, що два конструкти сильно корелюють між собою.

1.2. Фактори, що сприяють та перешкоджають формуванню емоційного інтелекту на різних вікових етапах

Загально-відомим фактом є те, що особистість розвивається в соціумі. Поведінкові моделі освоюються через наслідування поведінки дорослих. Відповідно емоційна сфера особистості, як і Емоційний інтелект на початку життя повністю залежать від дорослих, що оточують дитину.

Як зазначає Д. Гоулман: «Сімейне життя це наша перша школа емоційного навчання». Він вважає, що саме близькість сімейних стосунків вчить дитину відчувати себе та розуміти як інші реагуватимуть на її почуття; як сприймати власні почуття та як реагувати на них; як зчитувати та виражати надії та страхи. Таке емоційне навчання відбувається не тільки через вербальне навчання та дії батьків стосовно дітей, а і через патерни поведінки, що їх запроваджують в життя батько й мати, стосовно врегулювання власних емоцій та налагодження стосунків одне між одним.

Важлива емоційна культура батьків, їх вміння та прагнення навчати дітей розумінню емоцій, як своїх так і чужих. Сам емоційний інтелект батьків буде впливати на його розвиток в дитини. Батьки із розвинутим емоційним інтелектом створюють для дитини середовище, в якому адаптувавшись вона може освоїти навички і компетенції, які свідомо чи несвідомо демонструють батьки. Зазначено, що важливішою для розвитку емоційного інтелекту дитини є мати, через банально більшу кількість часу, який вона проводить з дитиною. Вплив матері на розвиток емоційної сфери малюка описується в роботі Деніела Стерна «The interpersonal world of the infant» через процес «налаштування» – приймання і поділяння емоцій дитини, коли їх зустрічають з емпатією. 25-річна матір близнюків Фреда та Марка на ім'я Сара вважала, що один малюк більше схожий на неї, а інший на батька. В трьох-місячному віці, у відповідь на те, що Фред відвертається від її погляду Сара намагалася відновити зоровий контакт із сином, знову зазираючи йому в очі. Малюк незадоволено відвертався, демонструючи свої почуття і такий сюжет часто закінчувався сльозами. На відміну від Фреда, до Марка матір ставилась по іншому, не силуючи ініціацію зорового контакту з дитиною. Хлопчик був вільний у своїх проявах уваги. Вже через рік Марк був оптимістичною та незалежною дитиною, що не боялась дивитись людям в очі,

так само як і переривати зоровий контакт. Фред, на жаль, був боязкою і полохливою дитиною, що так само як і з матір'ю, ховала свій погляд при спілкуванні з іншими.

Для кращого розуміння впливу батьків на дітей в ранньому віці можна розкрити наслідки відсутності налаштованості між батьками і дітьми. В такому випадку, якщо певні емоції дитини не зустрічаються із емпатією, тобто прийняттям та розумінням – дитина буде схильна уникати не просто виявів цих емоцій, а і їх переживання, що є однозначною характеристикою нерозвинутої емоційної сфери. Згадаймо, здатність усвідомлювати власні емоції – основа розвитку емоційного інтелекту в усіх зазначених нами теоріях. Без переживання емоцій, їх усвідомлення стає фізично неможливим, що порушує розвиток подальших компетенцій емоційного інтелекту. Не кажучи вже про те, що уникання емоцій це негативна звичка в цілому, яка шкодить особистості напяму. В таких людей, переживання цілих діапазонів емоцій, що грають важливу ролі в побудові близьких стосунків, можуть унеможливлуватись. Більш того, дитина, чиї батьки частіше переживають і проявляють негативні емоції, вірогідно також розвине схильність до прояву таких емоцій, що буде індикатором бідного управління власними емоціями – одного з факторів EI.

Ми бачимо, на скільки вирішальними можуть бути навіть найдрібніші дії батьків, по відношенню до дитини, навіть в тому віці, пам'яттю про який доросла людина може навіть не володіти. Однак саме такі моменти є найбільш важливими для розвитку особистості.

Джон Готтман в своїй книзі «Raising an emotionally intelligent child» виділяє два типи батьків – ті, що забезпечують дитину знаннями про світ емоцій, проявляючи емпатичне співчуття, та ті батьки, які цього не роблять. Він називає батьків, що цікавляться почуттями своїх дітей «емоційними тренерами». Такі батьки вчать дітей проходити через труднощі і негаразди життя, так само як і через успіхи. Вони не протестують і тим більше не ігнорують дитячі прояви злості, страху або суму. Навпаки, вони приймають негативні емоції, як нормальну і звичну частину життя і не втрачають можливості використати

моменти прояву цих емоцій для того щоб навчити дитину важливому життєвому уроку. Загалом, «емоційні тренери» старають налагоджувати міцні емоційні зв'язки із своїми дітьми. Однак, він також зазначає, що самої по собі підтримки недостатньо для виховання дитини з високим емоційним інтелектом. Іноді «теплі» та люблячі батьки не справляються із цією задачею.

Джон Готтман виділяє три типи батьків, яким не вдається розвинути в дитині навички емоційного інтелекту:

1. Відсторонені батьки, які нехтують, ігнорують, чи баналізують негативні почуття їх дітей. Часто такі батьки ще з дитинства беруть на себе роль всесильного рятівника через зростання в сім'ї з нехтуючими батьками. Як наслідок, вони можуть сприймати емоції суму або злості як неможливі до виконання потреби. Вони втрачають розуміння того, що насправді їх діти потребують розуміння та комфорту, а тому почуваються фрустрованими та маніпульованими, що призводить до повного ігнорування дитячого дистресу. Вони потребують прояву позитивних емоцій, а тому стають майстрами в «освітленні» негативних дитячих почуттів. «Поводячи себе таким чином вони передають дитині посил: «Твоя оцінка цієї ситуації повністю невірна. Твої судження необґрунтовані. Ти не можеш довіряти власному серцю.»», стверджує Д. Готтман. Однак, все сказане не означає, що таким батькам не вистачає чутливості до емоцій дітей. Навпаки, багато хто з таких батьків глибоко співчувають своїм дітям і діють з точки зору найблагородніших батьківських поривів. Вони розцінюють негативні емоції як токсичні та шкідливі і стараються вберегти дитину від зіткнення з ними. Коли вони стикаються із негативними емоціями дітей, то фокусуються радше на уникненні емоції, ніж на самому переживанні емоції, тому що вірять, що тривале «оселення» з негативними емоціями є нездоровим. Нарешті, такі батьки можуть ігнорувати, або відхиляти дитячі негативні переживання через страх втратити контроль під впливом цих емоцій. В дитячому віці такі батьки не отримали достатньо допомоги в освоєнні вміння регулювання своїх емоцій і тому в дорослому віці вони уникають суму, бо бояться, що він перетече в безкінечну депресію. Коли вони відчувають злість,

то бояться, що втратять контроль і зашкодять комусь. З дитинства вони закриваються від власних переживань і в решті решт закриваються від переживань своїх дітей, коли стають батьками.

2. Несхвальні батьки, які критично ставляться до вираження негативних емоцій їх дітей. Вони можуть робити зауваження, або карати дитину за її емоційне вираження. Такі батьки мають багато спільного з відстороненими батьками, за винятком декількох суттєвих відмінностей. Їм бракує емпатії коли вони діляться емоційним досвідом своїх дітей. Також вони помітно критичні стосовно цього досвіду. Несхвальні батьки не просто ігнорують чи нехтують, вони не схвалюють. Як наслідок, вони часто роблять зауваження, відчитують або наказують дітей за вираження суму, страху чи злості. Їм бракує розуміння причини прояву дитиною тої чи іншої негативної емоції, натомість, вони звертають більшу увагу на поведінку, що супроводжує таку емоції і наказують дитину за таку поведінку. Перед тим як винести свій вирок, на що заслуговує ситуація – розради, критики чи покарання вони схильні оцінювати зовнішні обставини, що передували емоції. Вони розцінюють дитячі сльози як спосіб маніпуляції і так само як і відсторонені батьки уникають емоційних проявів, тому що бояться, що емоції візьмуть над ними контроль. Також вони можуть використовувати подібну ситуацію, як причину для покарання дитини. Іншою метою покарання за прояв емоцій несхвальні батьки можуть вважати загартування дитини до складного життя в небезпечному світі, що робить хлопчиків особливо вразливими до виховання такими батьками. В окремих, нечастих випадках такі батьки можуть вчити дитину не переживати, чи не проявляти негативних емоцій як таких. Іноді вони вважають негативні емоції «марною тратою енергії», стверджує Д. Готтман. Цікаво, що несхвальні та відсторонені батьки це часто одні й ті ж люди, що коливаються від одного стану до іншого. Вони можуть діяти з найкращих намірів, з бажання захистити дитину від негативних переживань, але в кінці кінців, їх стратегії грають їм на зло, тому що діти, які не мають змоги навчитись правильно переживати власні негативні почуття, в подальшому не вміють справлятися із викликами життя. Ці діти не

довіряють власним судженням та оцінкам, страждає їх самооцінка. Вони зростають із вірою в те, що з їх переживаннями щось не так, не вміють справлятися із власними емоціями та вирішувати проблеми. Концентрація та навчання викликають у них труднощі. Вони звикають до того, що прояв емоцій пов'язаний із покаранням, а тому сприймають емоційну близькість, як щось дуже ризикове, що понижує їх шанси на розвиток нормальних стосунків з однолітками.

3. Батьки, що дотримуються принципу невтручання. Такі батьки без умов приймають і співпереживають будь-яким емоціям своїх дітей, але не дають дітям порад і не встановлюють обмежень на їх поведінку. Вони часто здаються недостатньо підготовленими до надання дитині інструкцій, стосовно того як справитись з емоціями, або просто не бажають цього робити. Вони притримуються філософії невтручання, а злість чи сум вважають способом випустити пар. «Дай дитині виразити її емоції і твоя робота, як батька завершена» – основний дивіз таких батьків за словами Джона Готтмана. Третьому типу батьків складно встановлювати обмеження на поведінку своїх дітей. Вони не втручаються навіть у неприйнятні прояви емоцій дитиною. Вони практично не усвідомлюють яким чином можуть допомогти дитині навчитись чомусь із її емоційного досвіду. Вони не вчать дітей вирішувати проблеми. Дослідження Д. Готтмана виявили, що часто такі батьки просто не впевнені в тому, як і чому вони повинні вчити своїх дітей, хоча багато хто з них відчуває непевне відчуття, що вони хотіли б дати своїм дітям «щось більше». З іншої сторони, вони по справжньому заплутані стосовно того, що може запропонувати батько, окрім безумовної любові до дитини. Так само, як і з попередніми двома типами, батьки що дотримуються принципу невтручання навчаються такому стилю поведінки і виховання ще з дитинства. Утиск зі сторони батьків в дитинстві не сприяє розвитку емоційного інтелекту. Така людина може прагнути зробити своїх дітей щасливими через вседозволеність. Вони не хочуть утискати своїх дітей, так як це відбувалось із ними, тому їх вчинки перебувають на протилежному, але все ще шкідливому для емоційної сфери дитини спектрі.

Через відсутність навчання і практичних порад зі сторони батьків діти нездатні заспокоїти себе, коли відчують злість, сум чи страх, що призводить до проблем в школі, під час концентрації чи навчання новому. Також, вони стикаються з труднощами, коли хочуть завести нових друзів.

Варто зрозуміти, що такі патерни поведінки вивчилися батьками ще в дитинстві і передалися від їх батьків.

Згідно з Д. Готтманом, аби не бути такими батьками необхідно дотримуватись процесу емоційного виховання, який відбувається в п'ять кроків:

1. Усвідомити емоцій дитини.
2. Побачити в цих емоціях можливість для налагодження близькості стосунків та навчання дитини.
3. Слухати із співчуттям, підтверджуючи емоції дитини.
4. Допомогати дитини знаходити слова для вираження емоцій, які вона переживає.
5. Визначити обмеження, при цьому вивчаючи стратегії для вивчення проблеми, з якою дитина стикнулася.

«Емоційні тренери» дуже схожі на батьків, що дотримуються принципу невтручання, однак на відміну від них вони добре усвідомлюють почуття та емоції власних дітей. Окрім того, вони усвідомлюють користь та необхідність усіх емоцій, навіть тих, які прийнято вважати негативними. Вони прислуховуються до власних почуттів та використовують їх аби корегувати власну поведінку. Цього ж вони вчать і своїх дітей. Вони також служать для дітей гідями в світ емоцій, часто дають поради та допомагають із ними впоратись. Згідно з Д. Готтманом, вони вчать власних дітей емоційній чесності – прийняттю власних емоцій та розумінню того, що переживання негативних емоцій не робить їх дітей поганими. Одночасно, «емоційні тренери» вчать дітей правильно проявляти власні емоції, в не деструктивний спосіб. Вони приймають усі почуття та емоції дітей, але не всю їх поведінку. Що стосується їх власних емоцій, через те, що вони цінують силу та необхідність емоцій в житті, вони не бояться проявляти свої власні емоційні переживання, а оскільки вони вміють проявляти

їх правильно, то їх емоційний менеджмент стає прикладом для дітей, з якого вони можуть навчитись. Наприклад, дитина що бачить своїх батька чи мати в смутку, через розлучення чи смерть родича, може також навчитись як правильно справлятися із горем чи тугою. Це працює особливо добре, коли дорослі навколо дитини допомагають одне одному, підтримуючи в складну хвилину. Так дитина вчиться, що прояв емоцій може збільшити рівень близькості та укріпити зв'язки. «Емоційні тренери» використовують усі життєві ситуації для перетворення їх на важливий для дитини емоційний урок. Так, після суперечки чи сварки, коли такий батько чи мати кажуть, або роблять щось образливе для дитини, вони не бояться вибачатись. Це також допомагає батькам продемонструвати дитині шляхи подолання відчуття вини чи жалю. «Емоційне тренерство» дуже добре працює разом із позитивними формами батьківства, які ґрунтуються на чіткому усвідомленні дитиною наслідків поганої поведінки. Як зазначає Д. Готтман, такі батьки часто помічають, що кількість проблем в сім'ї зменшується, коли «тренерство» стає більш комфортним для сім'ї.

1. Одна із причин чому це трапляється це те, що такі батьки реагують на емоційні прояви дітей задовго до того, як емоції перетворюються у неконтрольовані. Тобто дитина отримує увагу батьків задовго до ескалації конфлікту і як наслідок відчуває, що батьки розуміють її, піклуються про неї та про те, що відбувається в її житті.
2. Друга причина – якщо такий стиль батьківства практикується із раннього віку, то така дитина буде краще контролювати свої емоції. Як наслідок, вона буде більш стресостійкою, що допоможе їй правильно себе поводити.
3. Третя причина – такі батьки не сварять дітей за їх емоції і цим зменшують кількість причин для конфліктів. Одночасно, вони дають дитині усвідомити межі поведінки, за які виходити не можна. Коли дитина розуміє наслідки поведінки, вона з меншою вірогідністю буде погано себе вести.

4. Остання причина – «емоційне тренерство» посилює зв'язок між батьками та дітьми, робить їх стосунки більш близькими. В такій сім'ї діти відповідальніше ставляться до побажань своїх батьків, вони вбачають в батьках союзників та людей, яким можна довіряти, а тому прагнуть задовольнити їх та не хочуть розчаровувати.

Коли батьки і діти відчують емоційний зв'язок і батьки використовують його, аби допомогти дітям управляти емоціями та справлятися із проблемами, це неодмінно добре впливає на дитину, її розвиток, емоційну сферу та емоційний інтелект. Емоційно натреновані діти, як зазначає Д. Готтман, мають кращі академічні досягнення, здоров'я та стосунки з однолітками. Вони краще відновлюються після дистресу та мають менше проблем з поведінкою. Ми можемо зробити висновок, що близькі стосунки між батьками та дітьми це ознака розвинутого емоційного інтелекту батьків та наявності правильних навичок виховання. Більш того, це часто виливається у також розвинутому емоційному інтелекті дитини, адже вона має здатність не тільки спостерігати за дорослим, а і навчитись від нього слухаючи.

Необхідність у спілкуванні дитини виступає, як одна із найважливіших, можна сказати основних потреб. Відповідно, усі соціальні взаємодії, включаючи емоційний контакт, прояв соціальної інгібіції, чи фасилітації вчинків дитини зі сторони оточення, входження в групу, зародження дружніх стосунків із однолітками, висловлення власних позицій, засвоєння суспільних норм та правил, набуття та самопізнання, впливають на формування емоційної сфери дитини.

Відповідно, залежно від сили прояву, чи якості того чи іншого феномену буде залежати його роль у формуванні емоційної сфери та емоційного інтелекту. Вчасне усвідомлення власних почуттів та утворення здатності до сприйняття та розуміння почуттів та емоцій інших є початком формування високого рівня Емоційного інтелекту. Почуття симпатії чи інтимності в сім'ї є фактором, що впливає на утворення дружніх стосунків дитини в подальшому житті, наприклад в класі. Взаємини в такій групі дітей будуть ще більше сприяти формуванню у

дітей почуття дружби, товариськості, обов'язку та гуманності, тобто моральних почуттів.

Фактор високого ЕІ батьків має також похідні впливи. Д. Гоулман розцінює високий рівень ЕІ, як необхідну складову в досягненні професійного успіху. Подекуди EQ в контексті менеджменту та бізнесу навіть важливіший за IQ, адже згідно з деякими теоріями може розвиватись впродовж життя, на відміну від IQ, який є сталим. Отже, високий рівень розвитку ЕІ дитини може корелюватись із високим рівнем освіти батьків та їхнім загальним доходом [9]. Це варте декількох припущень: що високий дохід та вища освіта – наслідки наявності високого рівню ЕІ батьків, який дозволив їм досягти такого життєвого успіху, а значить їх діти мали можливість перейняти у них навички ЕІ спадково, або через наслідування. Також, можливо, що батьки з високим рівнем доходу мають можливість проводити більше часу із своїми дітьми, а тому і ділитись із ними власним життєвим досвідом та виховувати безпосередньо, а тому розвивати емоційну сферу своїх дітей. Третє припущення: батьки з вищою освітою та високими прибутками мають час на розвиток власної емоційної сфери через культурний відпочинок та самоосвіту і це впливає на їхніх дітей.

ВИСНОВКИ ДО ПЕРШОГО РОЗДІЛУ

Отже, в першому розділі ми розглянули поняття емоційного інтелекту та історію розвитку та еволюції цього поняття через призму різноманітних теорій та підходів. В усіх трьох теоріях які ми розглянули емоційний інтелект розбивається на підструктури – певні складові, які тим чи іншим способом пояснюють яким чином емоційний інтелект проявляється так використовується особистістю. Найчастіше виокремлюються вміння володіти власними та чужими емоціями, а також розуміти їх. Загалом, різноманітні дослідження доводять важливість емоційного інтелекту та його розвитку в усіх аспектах життя – в здоров'ї, в інтимних особистих стосунках та в професійній діяльності. Також ми

розглянули вплив батьківської поведінки на розвиток емоційного інтелекту людини з дитинства. Ми вияснили, що в переважній більшості випадків, батьки передають дитині ті емоційні навички, які самі освоїли в дитинстві, спостерігаючи за своїми батьками. Відповідно, батьки з розвинутою емоційною сферою та високим емоційним інтелектом здатні навчити дитину справлятися із емоціями та їх різноманітними проявами в різних життєвих обставинах та ситуаціях. Батьки, з низьким рівнем розвитку емоційного інтелекту, в міру своїх переконань та можливостей, часто не справляються із цією задачею.

РОЗДІЛ 2

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ НАЯВНОСТІ ТА ХАРАКТЕРУ ВПЛИВУ РІЗНИХ ТИПІВ БАТЬКІВСЬКОЇ ПОВЕДІНКИ НА ЕМОЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЮНАКІВ

2.1. Дизайн та методи дослідження

В емпіричному дослідженні брали участь 30 молодих людей віком від 17 до 24 років – студенти 1-4 курсів Київського Національного Лінгвістичного університету. В роботі використано наступні методики: «Діагностика емоційного інтелекту» (Ніколас Холл) та «Поведінка батьків та ставлення підлітків до них» (Е. Шафер).

Перша методика була використана для діагностики емоційного інтелекту досліджуваних за п'ятьма показниками:

- 1) емоційна обізнаність;
- 2) управління своїми емоціями;
- 3) самомотивація;
- 4) емпатія;
- 5) розпізнавання емоцій інших людей.

Методика дозволяє нам глибше зрозуміти рівень розвитку емоційного інтелекту досліджуваних через емпіричну оцінку завдяки тому, що вона оцінює емоційний інтелект не як цілісне утворення, а як набір вмінь особистості, аби потім, використавши методику Е.Шафера отримати розгорнутіші дані та мати можливість більш детально описати взаємозв'язки, виявлені в аналізі.

Друга методика - «Поведінка батьків та ставлення підлітків до них». Ця методика виявляє поведінку, установки та методи виховання з точки зору того, як їх бачать діти. Тобто, з її допомогою, ми можемо оцінити поведінку батьків опитавши дітей, таким чином зберігши час та ресурси. Основою цієї методики є положення про те, що виховний вплив батьків (як його бачать діти) можна

охарактеризувати трьома факторними змінними: прийняття - емоційне відкидання, психологічний контроль - психологічна автономія , прихований контроль - відкритий контроль. Прийняття в цьому контексті означає безумовне позитивне ставлення до дитини, незалежно від вихідних очікувань. Емоційне відкидання, що протиставляється прийняттю, пояснюється як ворожість, відсутність любові та поваги до дитини, або негативне ставлення до неї. Психологічний контроль розуміється з однієї сторони як надмірне керівництво і тиск, а з іншої, як послідовність дій у здійсненні виховних принципів. Всього, в методиці присутні 5 шкал, які мають певним чином проаналізувати той чи інший аспект поведінки як батька, так і матері:

1. Позитивний інтерес
2. Директивність
3. Ворожість
4. Автономність
5. Непослідовність

Сама методика пропонує 50 запитань, на які треба дати відповідь окремо по відношенні до матері та до батька. Розгорнутість методики Е. Шафера дає нам змогу дослідити поведінку обох батьків окремо, а не батьків в цілому, а відповідно і побачити, чи присутній вплив цієї поведінки на емоційний інтелект і який саме.

Кожне питання повинне бути оціненим по шкалі від 0 до 3, де «0» означає, що запропоноване твердження не стосується батька чи матері, «1» означає, що твердження підходить батьку чи матері частково, а «2», що твердження повністю відповідає виховним принципам батька чи матері. Далі, отримані бали додаються відносно ключа методики.

Важливо зазначити, що після підрахунку сирі бали систематизуються. Присутні чотири таблиці систематизації. Варто зауважити, що на вибір таблиці не тільки стать опитуваного, а і те, відносно кого звучали твердження. Так, якщо донька оцінювала батька, ми обирали таблицю «дівчата – батько». За такою ж

логікою обирались таблиці «дівчата – мати», «хлопці – батько» та «хлопці – мати».

Інтерпретація результатів відбувається подібним чином: наприклад директивність матері відносно сина вбачається у нав'язуванні почуття провини, в той час як директивність батька фіксується синами при прояві батьком тенденції до лідерства та через завоювання авторитету.

Ми обрали саме ці дві методики через простоту їх реалізації та одночасну обширність даних, які ми могли отримати при проходженні їх людьми. Методика Н. Холла дає змогу розглянути ЕІ людини не однобоко і однозначно, а за допомогою п'яти показників, які утворюють ЕІ. Методика Е. Шафера не тільки аналізує методики виховання та поведінку батьків, а і її трактовка дає ширший доступ до розуміння отриманих даних.

Для обробки результатів ми використовували пакет програм SPSS. Спочатку всі шкали були проаналізовані за тестом Колмогорова-Смірнова, аби в'яснити нормальність і асиметричність розподілу в кожній з них. Це потрібно було для того, щоб обрати правильний кореляційний аналіз та отримати достовірні дані із правильними кореляціями та коефіцієнтом значимості. Потім, були використані кореляційний тест Пірсона для кореляційного аналізу шкал із нормальним розподілом та тест Спірмена для кореляційного аналізу шкал із нормальним та асиметричним розподілами. Дані були зведені в таблиці, в яких ми шукали статистично значущі кореляції.

2.2. Результати емпіричного дослідження та їх інтерпретація

Спочатку ми проаналізували усі шкали обох методик за допомогою теста Колмогорова-Смірнова на нормальність розподілу, аби зрозуміти, які кореляційні методи використовувати. Ми почали із тесту Н. Холла

One-Sample Kolmogorov-Smirnov Test

		Емоц_Об	Управ_емоц	Самомот	Емпат	Розп_ем
N		30	30	30	30	30
Normal Parameters ^{a,b}	Mean	10,7333	2,2667	5,7667	10,1000	7,4667
	Std. Deviation	5,94766	6,73095	6,07813	3,75408	4,28899
Most Extreme Differences	Absolute	,184	,191	,182	,195	,090
	Positive	,146	,116	,086	,120	,065
	Negative	-,184	-,191	-,182	-,195	-,090
Test Statistic		,184	,191	,182	,195	,090
Asymp. Sig. (2-tailed)		,011 ^c	,007 ^c	,013 ^c	,005 ^c	,200 ^{c,d}

Ми бачимо, що шкали емоційної обізнаності, управління емоціями, само мотивації та емпатії є з нормальним розподілом із коефіцієнтами асимптотичної значимості 0,011; 0,007; 0,013; та 0,005 відповідно. Шкала розпізнавання емоцій має асиметричний розподіл із коефіцієнтом асимптотичної значимості 0,2.

Далі ми повторили процедуру із методикою Е.Шафера, почавши із оцінок батька.

One-Sample Kolmogorov-Smirnov Test

		Поз_Б	Дир_Б	Вор_Б	Авт_Б	Неп_Б
N		30	30	30	30	30
Normal Parameters ^{a,b}	Mean	2,7000	1,9000	3,0000	3,7333	3,0667
	Std. Deviation	,98786	1,18467	1,25945	1,17248	1,04826
Most Extreme Differences	Absolute	,227	,310	,200	,227	,192
	Positive	,227	,310	,200	,167	,192
	Negative	-,173	-,224	-,167	-,227	-,147
Test Statistic		,227	,310	,200	,227	,192
Asymp. Sig. (2-tailed)		,000 ^c	,000 ^c	,004 ^c	,000 ^c	,006 ^c

Усі шкали (позитивний інтерес, директивність, ворожість, автономність та непослідовність батька) тут мають правильний розподіл із асимптотичною значимістю 0; 0; 0,004; 0 та 0,006 відповідно. Продовжили ми із цими ж показниками тільки стосовно оцінювання матері.

One-Sample Kolmogorov-Smirnov Test

		Поз_М	Дир_М	Вор_М	Авт_М	Неп_М
N		30	30	30	30	30
Normal Parameters ^{a,b}	Mean	2,8333	2,8333	3,1333	3,4333	3,5667
	Std. Deviation	1,31525	1,36668	1,33218	1,00630	,93526
Most Extreme Differences	Absolute	,179	,229	,203	,233	,245
	Positive	,170	,229	,203	,233	,188

	Negative	-,179	-,137	-,176	-,200	-,245
Test Statistic		,179	,229	,203	,233	,245
Asymp. Sig. (2-tailed)		,015 ^c	,000 ^c	,003 ^c	,000 ^c	,000 ^c

Усі шкали (позитивний інтерес, директивність, ворожість, автономність та непослідовність матері) так само мають правильний розподіл із асимптотичною значимістю 0,015; 0; 0,003; 0; 0.

Отже, ми вияснили, що всі шкали, окрім шкали розпізнавання емоцій мають правильний розподіл, що означає, що стосовно них ми використовуватимемо коефіцієнт Пірсона. В свою чергу, для шкали розпізнавання емоцій буде використаний коефіцієнт Спірмена.

		Емоц_Об	Управ_емоц	Самомот	Емпат
Емоц_Об	Pearson Correlation	1	,134	,119	,380 [*]
	Sig. (2-tailed)		,479	,530	,039
	N	30	30	30	30
Управ_емоц	Pearson Correlation	,134	1	,781 ^{**}	,185
	Sig. (2-tailed)	,479		,000	,329
	N	30	30	30	30
Самомот	Pearson Correlation	,119	,781 ^{**}	1	,222
	Sig. (2-tailed)	,530	,000		,239
	N	30	30	30	30
Емпат	Pearson Correlation	,380 [*]	,185	,222	1
	Sig. (2-tailed)	,039	,329	,239	
	N	30	30	30	30

Прокорелювавши за допомогою коефіцієнта Пірсона шкали емоційної обізнаності, управління емоціями, само мотивації та емпатії ми отримали такі результати: слабка кореляція між емоційною обізнаністю та емпатією (0,380) із показником значимості 0,039 та висока кореляція між само мотивацією та управлінням емоціями (0,781) із показником значимості 0.

Аби дізнатись, яким чином розпізнавання емоцій корелює із іншими шкалами ми використали коефіцієнт Спірмена.

		Емоц_Об	Управ_емоц	Самомот	Емпат	Розп_ем
Емоц_Об	Correlation Coefficient	1,000	,030	,239	,524 ^{**}	,587 ^{**}
	Sig. (2-tailed)	.	,874	,204	,003	,001

	N	30	30	30	30	30
Управ_емоц	Correlation Coefficient	,030	1,000	,719**	,301	,377*
	Sig. (2-tailed)	,874	.	,000	,106	,040
	N	30	30	30	30	30
Самомот	Correlation Coefficient	,239	,719**	1,000	,352	,502**
	Sig. (2-tailed)	,204	,000	.	,057	,005
	N	30	30	30	30	30
Емпат	Correlation Coefficient	,524**	,301	,352	1,000	,662**
	Sig. (2-tailed)	,003	,106	,057	.	,000
	N	30	30	30	30	30
Розп_ем	Correlation Coefficient	,587**	,377*	,502**	,662**	1,000
	Sig. (2-tailed)	,001	,040	,005	,000	.
	N	30	30	30	30	30

В результаті, ми отримали наступні кореляції: розпізнавання емоцій і емоційна обізнаність – середня кореляція (0,587) із показником значимості 0,001, розпізнавання емоцій і управління емоціями слабка кореляція (0,377) із показником значимості 0,40, розпізнавання емоцій і само мотивація – середня кореляція (0,502) із показником значимості 0,005 та розпізнавання емоцій і емпатія – середня кореляція (0,662) із показником значимості 0.

Далі, за допомогою коефіцієнту Пірсона отримали наступні результати по шкалам методики Е.Шафера.

		Поз Б	Дир Б	Вор Б	Авт Б	Неп Б	Поз М	Дир М	Вор М	Авт М	Неп М
Поз_Б	Pearson Correlation	1	,032	-,582**	,167	-,246	,252	,038	-,178	-,108	-,146
	Sig. (2-tailed)		,865	,001	,379	,189	,179	,841	,346	,572	,443
	N	30	30	30	30	30	30	30	30	30	30
Дир_Б	Pearson Correlation	,032	1	,416*	-,765**	,367*	-,055	,309	-,101	-,194	-,165
	Sig. (2-tailed)	,865		,022	,000	,046	,772	,097	,597	,305	,384
	N	30	30	30	30	30	30	30	30	30	30
Вор_Б	Pearson Correlation	-,582**	,416*	1	-,420*	,601**	-,396*	,240	,370*	-,136	,088
	Sig. (2-tailed)	,001	,022		,021	,000	,031	,201	,044	,473	,644
	N	30	30	30	30	30	30	30	30	30	30
Авт_Б	Pearson Correlation	,167	-,765**	-,420*	1	-,294	,149	-,179	,134	,452*	,174
	Sig. (2-tailed)										

	Sig. (2-tailed)	,379	,000	,021		,115	,432	,343	,480	,012	,358
	N	30	30	30	30	30	30	30	30	30	30
Неп_Б	Pearson Correlation	-,246	,367*	,601**	-,294	1	-,142	,104	,240	-,061	,242
	Sig. (2-tailed)	,189	,046	,000	,115		,455	,583	,201	,749	,199
	N	30	30	30	30	30	30	30	30	30	30
Поз_М	Pearson Correlation	,252	-,055	-,396*	,149	-,142	1	-,342	-,597**	,499**	-,285
	Sig. (2-tailed)	,179	,772	,031	,432	,455		,064	,000	,005	,127
	N	30	30	30	30	30	30	30	30	30	30
Дир_М	Pearson Correlation	,038	,309	,240	-,179	,104	-,342	1	,543**	-,422*	,427*
	Sig. (2-tailed)	,841	,097	,201	,343	,583	,064		,002	,020	,019
	N	30	30	30	30	30	30	30	30	30	30
Вор_М	Pearson Correlation	-,178	-,101	,370*	,134	,240	-,597**	,543**	1	-,302	,491**
	Sig. (2-tailed)	,346	,597	,044	,480	,201	,000	,002		,105	,006
	N	30	30	30	30	30	30	30	30	30	30
Авт_М	Pearson Correlation	-,108	-,194	-,136	,452*	-,061	,499**	-,422*	-,302	1	-,050
	Sig. (2-tailed)	,572	,305	,473	,012	,749	,005	,020	,105		,793
	N	30	30	30	30	30	30	30	30	30	30
Неп_М	Pearson Correlation	-,146	-,165	,088	,174	,242	-,285	,427*	,491**	-,050	1
	Sig. (2-tailed)	,443	,384	,644	,358	,199	,127	,019	,006	,793	
	N	30	30	30	30	30	30	30	30	30	30

Негативні середні кореляції між ворожістю та позитивним інтересом батька (-0,582) із коефіцієнтом значимості 0,001 та між ворожістю та позитивним інтересом матері (-0,597) із коефіцієнтом значимості 0. Також ворожість батька прокорелювала негативно слабо із автономністю (-0,420) із коефіцієнтом значимості 0,021, позитивно середнє із непослідовністю (0,601) із коефіцієнтом значимості 0 та позитивно слабо із директивністю (0,416) із коефіцієнтом значимості 0,022. Так само ворожість матері середнє прокорелювала із директивністю матері (0,543) із коефіцієнтом значимості 0,002. Була помічена слабка кореляція між директивністю батька та непослідовністю (0,367) із коефіцієнтом значимості 0,046 та сильна негативна із автономністю батька (-0,765) із коефіцієнтом значимості 0. Директивність матері теж прокорелювала із непослідовністю матері (-0,422 – негативна слабка кореляція із коефіцієнтом

значимості 0,020) та автономністю матері (0,427 – слабка кореляція із коефіцієнтом похибки 0,019).

Correlations

		Дир_Б	Авт_Б	Дир_М	Управ_емоц	Самомот	Емпат
Дир_Б	Pearson Correlation	1	-,765**	,309	,298	,289	,374*
	Sig. (2-tailed)		,000	,097	,110	,122	,041
	N	30	30	30	30	30	30
Авт_Б	Pearson Correlation	-,765**	1	-,179	-,410*	-,377*	-,417*
	Sig. (2-tailed)	,000		,343	,024	,040	,022
	N	30	30	30	30	30	30
Дир_М	Pearson Correlation	,309	-,179	1	,054	-,001	,346
	Sig. (2-tailed)	,097	,343		,778	,997	,061
	N	30	30	30	30	30	30
Управ_емоц	Pearson Correlation	,298	-,410*	,054	1	,781**	,185
	Sig. (2-tailed)	,110	,024	,778		,000	,329
	N	30	30	30	30	30	30
Самомот	Pearson Correlation	,289	-,377*	-,001	,781**	1	,222
	Sig. (2-tailed)	,122	,040	,997	,000		,239
	N	30	30	30	30	30	30
Емпат	Pearson Correlation	,374*	-,417*	,346	,185	,222	1
	Sig. (2-tailed)	,041	,022	,061	,329	,239	
	N	30	30	30	30	30	30

Потім ми підійшли до кореляцій між шкалами двох методик. Із знайдених нами кореляцій – кореляція між автономністю батька та управлінням емоціями – негативна слабка кореляція (-0,410) із показником значимості 0,024, само мотивацією – негативна слабка кореляція (-0,377) із показником значимості 0,040 та емпатією – негативна слабка кореляція (-0,417) із показником значимості 0,022. Також прокорелювали директивність батька та емпатія із слабкою кореляцією (0,374) та коефіцієнтом значимості 0,041. Ці кореляції були отримані за допомогою коефіцієнта Пірсона.

Так як, знову ж таки, розпізнавання емоцій – шкала із асиметричним розподілом, при її кореляції із шкалами з методики Е.Шафери ми використали коефіцієнт Спірмена. Отримали наступні кореляції – розпізнавання емоцій із директивністю батька – слабка кореляція – 0,435 із коефіцієнтом значимості

0,016 та розпізнавання емоцій із директивністю батька – слабка кореляція (0,431) із коефіцієнтом значимості 0,017.

			Дир_Б	Дир_М	Розп_ем
Spearman's rho	Дир_Б	Correlation Coefficient	1,000	,247	,435*
		Sig. (2-tailed)	.	,189	,016
		N	30	30	30
	Дир_М	Correlation Coefficient	,247	1,000	,431*
		Sig. (2-tailed)	,189	.	,017
		N	30	30	30
	Розп_ем	Correlation Coefficient	,435*	,431*	1,000
		Sig. (2-tailed)	,016	,017	.
		N	30	30	30

Проінтерпретувавши наші кореляції ми отримали наступні результати. В першу чергу ми виявили середні негативні кореляції між ворожістю та позитивним інтересом батька до дитини (-0,582) і ворожістю та позитивним інтересом матері до дитини (-0,587). Такі кореляції здаються логічними, адже позитивний інтерес в цілому характеризується прийняттям дитини, піклуванням про неї, відсутністю грубої сили при вихованні, розуміння уваги до юнака, теплота і відкритість в стосунках з ним. В той же час ворожість батька проявляється в надмірній суворості, вимогливості, педантичності, емоційній холодності, та в постійному очікуванні підлітком низької оцінки власних успіхів та особистості. А ворожість матері до дитини – в дистанціюванні від членів сім'ї, в надвимогливості, емоційній холодності, агресивності, сприйманні дитини як суперника та самолюбстві. Однак, релевантних для цілі нашого дослідження статистично значущих кореляцій між позитивним інтересом та будь яким із складових емоційного інтелекту виявлено не було. Далі ми звернули увагу на директивність обох батьків. Директивність батька проявляється в застосуванні влади чи контролю, управління «твердою чоловічою рукою», прояві тенденції до лідерства через завоювання авторитету, що заснований на домінантному стилі спілкування та його реальних досягненнях. Ми виявили дві слабкі позитивні

кореляції між директивністю та ворожістю (0,416) і непослідовністю (0,357) батька і одну високу негативну кореляцію між директивністю та автономністю (-0,765) батька. На нашу думку, ці результати теж є досить логічними (директивність та ворожість), оскільки батько-маніпулятор не рідко проявляє себе як ворожий до дітей. Непослідовність батька можна пояснити таким чином, що дії таких батьків часто важко передбачити для дитини. Такий батько змушує дитину нести відповідальність непропорційну її проступку – може сильно насварити за дрібницю та пожурити за щось істотне. Ми можемо припустити, що діти мають змогу сприйняти та усвідомити Непослідовність батька саме через схильність до контролю та наказування. Автономність батька виявляє себе в формальності виховання, взаємодія між батьком і дитиною є деспотичною і відбувається на позиціях сили. Такий батько відгороджується від проблем сім'ї, ігнорує потреби близьких, не цікавиться інтересами дітей. Оскільки позиції постійного, чи навіть надмірного втручання та відсторонення від сімейного життя є протилежними, висока негативна кореляція здається логічною.

Директивність матері проявляється в жорсткому контролі зі сторони матері, в критиці висловлення власної думки дитини. Така мати з однієї сторони постійно бере повну відповідальність за вчинки дитини, з іншої нав'язує дитині відчуття жертвності батьківської ролі, тобто нав'язують провину. Нами була виявлена позитивна середня кореляція між директивністю матері та Непослідовністю (0,427), яка у матері виражається у чергуванні таких психологічних тенденцій як делікатності і недовірливої підозрливості, панування сили і покірності, перехід від ліберального стилю до суворого, від прийняття до емоційного відкидання. Також, була виявлена позитивна середня кореляція між директивністю та ворожістю матері (0,543) та негативна (так само як і у випадку з батьком) середня між директивністю та автономністю матері (-0,422), що виражається в її поблажливості та невимогливості до дочки, причиною яких є повна відсутність зацікавленості в її житті та залежності від її станів та вимог. У випадку ставлення автономної матері до сина – повне захоплення влади,

несприйняття матір'ю сина як особистості зі своїми поглядами, спонуканнями, почуттями та думками, вимога до підкори.

Ворожість батька також негативно та слабо корелює із Автономністю (-0,420) та позитивно середнє із непослідовністю (0,601). Ворожість матері позитивно середнє корелює із її непослідовністю. Пішовши від зворотнього, ми можемо припустити, що ворожість, як показник антагоніст позитивного інтересу пов'язаний із іншими негативними психологічними тенденціями батьківського стилю таких як непослідовність. Автономність, в свою чергу суперечить тим характеристикам, які передбачають залучення в життя дитини.

Тепер, коли ми розглянули можливі взаємозв'язки між різними проявами батьківської поведінки, можемо перейти до аналізу даних, отриманих в результаті емпіричного дослідження емоційного інтелекту. На початку варто зазначити, що жодна із кореляцій складових емоційного інтелекту між собою не була негативною. Скоріш за все, це обумовлено валідністю методики яку ми обрали та специфікою того, що вона досліджує. Розглянемо кореляції.

Найцікавішим, на нашу думку, виявилась вибірка розпізнавання емоцій. Вона була єдиною із асиметричним розподілом за тестом Колмогорова-Смірнова і прокорелювала із кожним з решти чотирьох складових. Розпізнавання емоцій та емоційна обізнаність – середня кореляція (0,587), розпізнавання емоцій та управління емоціями – слабка кореляція (0,377), розпізнавання емоцій та само мотивація – середня кореляція (0,502), розпізнавання емоцій та емпатія – середня кореляція (0,662). Вірогідно, це може бути обумовлено тим, що розпізнавання емоцій – фундаментальна функція емоційного інтелекту. Також, присутні слабка кореляція між емоційною обізнаністю та емпатією (0,380) та висока кореляція між само мотивацією і управлінням емоціями (0,781).

Що стосується перехресних кореляцій між емпіричними даними з двох методик, ми виявили негативні кореляції між автономністю батька та управлінням емоціями (-0,410), емпатією (-0,417) та само мотивацією (-0,317). Як

ми вже зазначали автономність батька виражається у формальності, строгості, незацікавленості життям дитини. Такі батьки відсторонюють себе від потреб і проблем сім'ї та дітей, помічають своїх дітей тільки тоді, коли ті просять про допомогу самі. Вірогідно, таке середовище негативно впливає на розвиток в дитині здатності управляти своїми емоціями, оскільки ця здатність передбачає навчання зі сторони як матері, так і батька, однак за ігнорування батьком потреб дитини, достатнє емоційне навчання дитині може не надаватися. Як ми знаємо, емпатія, як здатність розуміти емоції інших людей та що важливо співчувати їм при відстороненості батька теж розвивається в конгломераті з іншими навичками, що складають емоційний інтелект і залежить від наданого батьками емоційного навчання, а тому теж страждає.

Також ми виявили слабку кореляцію між директивністю батька та емпатією (0,374), середню між директивністю батька та розпізнаванням емоцій (0,435) та між директивністю матері та розпізнаванням емоцій (0,431). Можемо припустити, що зростання в середовищі із директивними батьками, які використовують маніпулятивні тактики у вихованні дітей, потребує в дитині розвитку навичок розпізнавання емоцій батьків, яка стає універсальною. Вірогідно, це необхідно, аби адаптуватись в некомфортному середовищі та зберегти психіку здоровою через захист її від надмірної кількості стресорів та тригерів зі сторони батьків.

ВИСНОВКИ ДО ДРУГОГО РОЗДІЛУ

Отже, в другому розділі, ми пояснили суть методик, які використовували у дослідженні, їх доцільність та причини вибору. Також ми продемонстрували результати нашого дослідження та проінтерпретували ці результати. Серед особливо важливих для дослідження були кореляції між авторитетом батька та управлінням емоціями, емпатією та само мотивацією, між розпізнаванням емоції та директивністю обох батьків та між емпатією та директивністю батька.

ВИСНОВКИ

Отже, в першому розділі ми розглянули поняття емоційного інтелекту та історію розвитку та еволюції цього поняття через призму різноманітних теорій та підходів. В усіх трьох теоріях які ми розглянули емоційний інтелект розбивається на підструктури – певні складові, які тим чи іншим способом пояснюють яким чином емоційний інтелект проявляється так використовується особистістю. Найчастіше виокремлюються вміння володіти власними та чужими емоціями, а також розуміти їх. Загалом, різноманітні дослідження доводять важливість емоційного інтелекту та його розвитку в усіх аспектах життя – в здоров'ї, в інтимних особистих стосунках та в професійній діяльності. Також ми розглянули вплив батьківської поведінки на розвиток емоційного інтелекту людини з дитинства. Ми вияснили, що в переважній більшості випадків, батьки передають дитині ті емоційні навички, які самі освоїли в дитинстві, спостерігаючи за своїми батьками. Відповідно, батьки з розвинутою емоційною сферою та високим емоційним інтелектом здатні навчити дитину справлятися із емоціями та їх різноманітними проявами в різних життєвих обставинах та ситуаціях. Батьки, з низьким рівнем розвитку емоційного інтелекту, в міру своїх переконань та можливостей, часто не справляються із цією задачею.

В другому розділі, ми пояснили суть методик, які використовували у дослідженні, їх доцільність та причини вибору. Також ми продемонстрували результати нашого дослідження та проінтерпретували ці результати. Серед особливо важливих для дослідження були кореляції між авторитетом батька та управлінням емоціями, емпатією та само мотивацією, між розпізнаванням емоції та директивністю обох батьків та між емпатією та директивністю батька.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Reuven Bar-On. The Bar-On Model of Emotional-Social Intelligence (ESI)¹ / Reuven Bar-On., 2006. – 28 с.
2. Geetu Bharwaney. EQ and the Bottom Line: Emotional Intelligence Increases Individual Occupational Performance, Leadership and Organisational Productivity / Geetu Bharwaney, Reuven Bar-On, Adèle MacKinlay., 2007. – 39 с.
3. Goleman D. Working with emotional intelligence / Daniel Goleman., 2006. – 419 с. – (3).
4. Goleman D. Emotional Intelligence / Daniel Goleman., 2006. – 386 с. – (4).
5. Cherry K. Overview of Emotional Intelligence / Kendra Cherry., 2018. – 5 с.
6. Mayer J. The Ability Model of Emotional Intelligence: Principles and Updates / J. Mayer, D. Caruso, P. Salovey., 2016. – 11 с.
7. Salovey P. The Science of Emotional Intelligence / P. Salovey, D. Grewal., 2005. – 5 с
8. Daniel Stern, The Interpersonal World of the Infant (New York: Basic Books, 1987), p. 30.
9. Mayer J.D. What is emotional intelligence? / J.D. Mayer, P. Salovey // P. Salovey, D. Sluyter (Eds.), Emotional development and emotional intelligence: Educational implications. – New York: Basic, 1997. – P. 3 – 31.
10. Мельник О. М. Розвиток емоційного інтелекту молодших школярів / О. М. Мельник. – Запоріжжя: Видавничий дім «Гельветика», 2020. – 6 с.
11. Лящ О. П. ДЕТЕРМІНАНТИ ТА МОЖЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ОСОБИСТОСТІ / О. П. Лящ. – Вінниця. – 7 с.
12. Андреева І.Н. Емоційний інтелект, як феномен сучасної психології/ І.Н. Андреева. 2011. – 388 с.
13. Bar-On, R. (2003). How important is it to educate people to be emotionally and socially intelligent, and can it be done? Perspectives in Education.

14. Sjölund, M., & Gustafsson, H. (2001). Outcome study of a leadership development assessment and training program based on emotional intelligence. An internal report prepared for the Skanska Management Institute in Stockholm, Sweden.
15. Bar-On, R. (2005). Emotional intelligence and subjective wellbeing. Manuscript submitted for publication.
16. Gottman J. Raising an emotionally intelligent child / J. Gottman, D. Joan. – New York: SIMON & SCHUSTER PAPERBACKS, 1997. – 219 с.
17. Brackett M. Emotional Intelligence and its Relation to Everyday Behaviour / M. Brackett, J. Mayer, R. Warner., 2004. – 17 с.
18. Є. І. Розов. Настільна книга практичного психолога. - М .: Владос, 1998. - Кн. 2. - С. 144.
19. Діагностика «емоційного інтелекту» (н. Хол) [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://studfile.net/preview/7792541/page:39/>.
20. Mayer, J.D., & Salovey, P. (1997). What is emotional intelligence? In P. Salovey & D. Sluyter (Eds.), Emotional development and emotional intelligence: Educational implications (pp. 3–31). New York: Basic Books.